

Joan Estelrich i la premsa menorquina: els orígens de l'escriptor i de l'activista cultural¹

Sílvia Coll-Vinent (Universitat Ramon Llull)

1. El batxiller a Maó

Nascut a Felanitx el 20 de gener de 1896, Joan Estelrich va viure del 1908 al 1914 a l'illa de Menorca, on el seu pare, guàrdia civil, havia estat destinat. Cursà els estudis de batxillerat a l'Institut General i Tècnic de Maó, i obtingué el grau de batxiller el maig de 1914. De la natural predisposició del jove estudiant per les lletres en parlen els resultats, des d'una una matrícula d'honor en religió i llengua llatina al primer curs fins a l'excel·lent aconseguit en els exercicis finals de la “Sección de Letras”.² A més a més, les inquietuds del batxiller s'expandien en les activitats diverses en què va participar en el marc de l'Acadèmia Mariana de Sant Estanislau de Maó, on a més d'obtenir-hi el novembre de 1911 un premi “por su notable aprovechamiento en las pláticas de catecismo”, s'exercitava en el teatre davant d'un públic nombrosíssim (prop d'un miler de persones, segons diu), per representar pastorals, peces còmiques, petites farses i entremesos, en català i, ocasionalment, “en dialecte menorquí o maonès”.³ No ens ha d'estranyar que en la mort del qui en fou fundador i director, el mossèn ciutadellenc Antoni Marquès

---

¹ Aquest treball s'inscriu en el projecte I+D “Traducción, recepción y relaciones entre literaturas en el ámbito catalán (1939-1975)” (FFI2011-26500), del Ministerio de Economía y Competitividad. Agraïxo l'ajut generós de Josep Massot i Muntaner, Miquel Àngel Limón i Fina Salord.

² En els exercicis de la “Sección de Ciencias” obtingué un aprovat. Vegeu documents diversos al Fons Joan Estelrich (FJE) de la Biblioteca de Catalunya. Sobre l'estada del batxiller a Maó, vegeu el report de Joan Hernández Mora enviat a Joan Pons i Marquès (8-VIII-1964), reproduït dins Isabel GRAÑA ZAPATA, “Menorca en el desvetllament espiritual de Joan Estelrich”, *Publicacions des Born*, núm. 0 (1996), ps. 31-46 (ps. 34-36); també dins Jaume Pomar (coord.), *Miscel·lània Joan Estelrich* (Mallorca, El Tall, 1997), ps. 21-34 (ps. 25-26).

³ Vegeu *Diàlegs de Passy* (records i reflexions escrits entre 1940 i 1944, aplegats en dues llibretes manuscrites i en còpia mecanografiada), FJE, p. I-71v. (1), I.72 (2-3). Estelrich esdevé director de la colla teatral, per a qui va traduir els *Adelphi*, de Terenci, *La mort d'Anníbal*, de Victor Balaguer, que l'estimulà a escriure'ls *La mort de Sòcrates* en un acte; vegeu SÍLVIA COLL-VINENT, “Joan Estelrich i Charles Maurras: història d'una seducció”, dins Xavier PLA (ed.), *Maurras a Catalunya. Elements per a un debat* (Barcelona, Quaderns Crema, 2012), ps. 151-201 (ps. 152-154). Sobre l'Acadèmia Mariana de Sant Estanislau de Maó, vegeu l'entrada signada per Francesc Xavier MARTÍN MARTÍNEZ, dins *Diccionari del teatre a les illes Balears*, vol. 1 (Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2003), ps. 2-3. S'hi representaven també sarsueles, i el director n'era Pere Riudavets: vegeu Deseado MERCADAL BAGUR, *Teatros de Mahón* (Edicions Llevant, 1999), ps. 47-48.

(1872-1915), comptessin amb ell per al fulletó d'homenatge publicat després de la vetllada necrològica celebrada el 3 de gener de 1916 a l'Acadèmia, a la qual el jove Estelrich no va poder assistir perquè ja residia fora de l'illa.⁴ Des de Mallorca, i a petició del company Pedro Sintès Seguí, n'escriu la semblança, i una oda sàfica dedicada “a la memòria augusta del bon guia, salvador i benefactor, Mn. Antoni Marquès, pvre”, l'única peça en català inclosa al *In Memoriam*:

Pare sol·lícit del jovent de l'illa,
Noble intel·lecte que obirà el pervindre
I desitjares per ta pàtria amada
Dies de gaudi.

Tu qui esforçares ta preuada pensa,
Tu qui passares molts de jorns d'angoixa,
Tu qui lluitares per alçar la roca,
Bres de ta infància.

Ara la llàntia de ta vida és morta,
Ara a la vora de l'Etern, ferrosa
Blanca corona de claror beatífica
Volta ta testa.

Mes en aquesta torrental de llàgrimes
Òrfens nos deixes de consells i exemples:
Colla d'ovelles on les feres volen
Fer-hi carnatge.

---

⁴ Sobre els preparatius de la vetllada i l'elaboració del corresponent fulletó, vegeu la correspondència de Pedro SINTÈS SEGUÍ, company de l'Acadèmia, al FJE, especialment les dues cartes que li envia en data del 27-12-1915, en què l'informa del traspàs del director el dia de Nadal, li demana una poesia inspirada en ell, i que escrigui alguna cosa per al *Correo de Mallorca*. La correspondència de Sintès Seguí, de 31 documents, s'estén des del 15 de febrer de 1913 al 30 d'octubre de 1916, i es relaciona majorment amb la vida de l'Acadèmia. A Pedro Sintès Seguí dedicaria Estelrich l'article “Novecentismo”, publicat més endavant a *El Bien Público* (22-I-1917).

Plora Menorca, ta fillada plora:

Cors beneeixen la memòria excelsa;

Salms i pregàries de dolor se’n pugen

Cap a l’Altíssim.

Sota l’arcada de l’església augusta

S’ou la tonada de corals planyívols

Mentres s’escampa de l’encens blavosos

Núvols de glòria.

Entre les notes solemnials belluga

L’ànima encesa de l’amat prevere,

L’ànima forta que patí impassible

Mantes tempestes.

Ferma i ferrenya voluntat, havia

Ampla mirada son esguard altívol;

Únic va esser qui aixecar gosava

Eixa Acadèmia.

Eixa Acadèmia que és sa pròpia vida:

Filla perfeta de virior titànica,

On s’hi condensen de l’esprit del savi

Totes les forces.

L’obra sagrada és açí: cuidau-la,

Nobles patricis qui estimau Menorca.

L’Obra sagrada no caurà, car vetlla-la

L’ànima mestre.

Desembre 1915⁵

Estelrich s’estrena a l’Acadèmia com a animador d’activitats dramàtiques, però de seguida salta a la premsa, començant amb la col·laboració a *La Gaceta de Menorca*, una revista de vida efímera publicada pels amics de l’Acadèmia, amb l’ànim regeneracionista d’adreçar-se a la pàtria petita per obrir-la mar enllà.⁶ Estelrich hi esdevé clarament líder, i signa les seves cròniques amb el pseudònim d’Amadís.⁷ A jutjar pels versos que l’amic Sintes li envia a Mallorca per felicitar-li l’onomàstica, la ploma del jove batxiller aviat es va fer popular:

Al compañero de redacción

Gacetillero, cronista de buen gusto
que reseñaste con sin igual esmero
los sucesos verídicos que en el mundo
en aquellas semanas coincidieron.
Si redactaste en nuestro semanario
artículos que valieron mil aplausos,
fuiste un Amadís de ceño adusto
que en pocos días vació un tintero.
Deja, pues, que en el día de tu santo

---

⁵ Publicada dins *In Memoriam* (Maó, Impremta Truyol, gener 1916), ps. 22-23; exemplar consultat a l’Arxiu Municipal de Ciutadella). Transcrita per Josefina SALORD RIPOLL, dins “Església i menorquinitat cultural: el traçat d’un itinerari”, *Publicacions des Born*, núm. 1 (Ciutadella de Menorca, abril 1997), ps. 97-120 (ps. 114-115). En el text “El Sr. Marquès ha muerto” (publicat inicialment al setmanari *Sóller*), Estelrich evoca els academicistes maonesos, els amics de la infantesa, “aquellos con quienes me eduqué y subí al escenario y a la tribuna y pasé largas noches trabajando”: *op. cit.*, ps. 12-13 (p. 12). En el mateix fullletó s’inclou una breu biografia escrita per l’amic Pedro Sintes Seguí, en què s’informa de la frenètica activitat de l’Acadèmia, que comptava amb seccions de dibuix, solfeig, dramàtica, educació física (una secció de *Foot-Ball*), conferències i biblioteca.

⁶ Al primer número, a “Nuestro saludo” (núm. 1, 12-IV-1913), el col·laborador Teodoro defensava garantir la imparcialitat i afavorir més “comunicación constante para con los hijos de este terruño que viven más allá de los mares que nos circundan”, i més “fuerza generadora que ensanche el estrecho perímetro de la patria pequeña con un alma grande”.

⁷ “Semnario ilustrado de información, ciencias, artes y literatura”, dirigit per Jeroni Massanet, el primer número apareix a Maó el 12-IV-1913. Les col·laboracions d’Estelrich són les següents: “Tengo el gusto de presentarme...” (12-IV-1913); “Casinos” (19-IV i 3-V-1913); “¡Afuera los extranjerismos!” (17-V-1913); “Variatés” (24-V-1913); “A nuestros lectores” (7-VI-1913), on s’anuncia la suspensió de la revista, considerada un obstacle per a la vida de l’Acadèmia, en opinió del Rvdmo. Prelado; “Mi retiro” i “Aquí estamos” (aquest últim signat amb Francisco T. Pascual, Pedro Sintes Seguí i Salvador Casasnovas, ex-redactors i ex-administrador de *La Gaceta de Menorca*) (tots dos del 7-VI-1913). Francesc Camps també hi va col·laborar amb un article sobre arqueologia menorquina.

corra mi pluma si festejarte quiero,
deseándote de veras que tu encanto
sea la rubita con ojos de lucero.⁸

La col·laboració d'Estelrich a la premsa local es va estendre a d'altres plataformes de signe catòlic tradicionalista, en les quals va destacar de forma prominent. Amb el sobrenom de “El Bachiller Torre-Cana”, o “Torre-Cana” a seques, signa cròniques al diari maonès *El Bien Público* (1873-1939), i al setmanari *Cruz y Espada*. A *El Bien Público* manté la col·laboració més duradora, iniciada la tardor del 1912.⁹ El primer article que hi publica, “Literatura detectivesca” —un al·legat contra les novel·les de moral dubtosa, però que trasllueix una crítica contra l'hàbit de llegir novel·les—, és revelador del tarannà moralitzant que caracteriza les col·laboracions del jove estudiant, encara que siguin cròniques musicals, com també les que publica a *Cruz y Espada*, un setmanari que sortia a Alaior però que es feia a Ciutadella, sota el lema “Dios, Patria, Sagrado Corazón en España”, i en el qual col·labora del gener al setembre de 1913.¹⁰ D'aquesta faceta de periodista novell ens interessa ara remarcar la voluntat d'afirmació d'Estelrich en la premsa catòlica de l'illa, ja prou destacada

⁸ Vegeu postal datada el 23-VI-1913. Els versos s'estampen sobre una fotografia de l'actriu francesa Lili Pinson.

⁹ Les col·laboracions del batxiller a *El Bien Público* són: “Literatura detectivesca” (14-XI-1912; ps. 1-2); “Preludio de invierno” (28-XI-1912; p. 1); “Crónicas musicales. Favorita” (18-XII-1912; ps. 1-2); “Crónicas musicales. Luccia di Lammermoor” (20-XII-1912; ps. 1-2); “Crónicas musicales. Un ballo in maschera” (24-XII-1912; p. 1); “Crónicas musicales. La Bohème” (31-I-1913; p. 1); “Un centenario” [de la inauguració del cementiri de Maó] (6-XII-1913; p. 1). Aquesta col·laboració d'Estelrich al diari maonès continuarà intermitentment: en 1915, per exemple, hi envia des de Palma unes “Cartas quincenales” (13-I, 9-II, 24-II, 10-III, 30-III, 12-IV, 29-IV, 12-V, 8-VI, 6-VII, 6-VIII), i en 1917 hi envia els articles “Novecentismo” (22-I; dedicat a Pedro Sintés Seguí) i “El concepto de patria” (3-II; a L. Lacalle Apellaniz).

¹⁰ Les col·laboracions a *Cruz y Espada* inclouen: “Despedida bochornosa de *La Alquitara*” (28-IX-1912); “Sr. Director de *Cruz y Espada*” [sobre unes troballes poètiques anònimes d'un frare dels antics convents de Maó] (25-II-1913); “Operetismo” (4-I-1913; dedicat a A. Ll.); “Corrección fraterna” (29-III-1913; 5-VII-1913; 19-VII-1913; 26-VII-1913 i 9-VIII-1913) [atac a la novel·la d'Antonio Riudavets Florit, per immoral i irreligiosa]; “Inviolabilidad del hogar” (23-VIII-1913); “Lo que debería ser un periódico católico” (27-IX-1913; ps. 4-6). Probablement són d'Estelrich (signat N.), “La opinión” (22-VI-1913; ps. 1-3); “La Religión y la Política” (signat F.) (4-X-1913). També va col·laborar al setmanari independent *La Alquitara*: “Biblia para uso de alos arbitristas” (29-XI-1913, ps. 3-4 i 6-XII-1913, ps. 5-6). El vessant de polemista d'Estelrich no devia deixar indiferent als compatriotes menorquins, com prova l'aparició dels articles “Cuestiones musicales (Al bachiller Torre Cana), de Domenico Bellissimo (*La Voz de Menorca*, 6-II-1913, ocupant tota la primera plana), fins i tot alguns anys més tard: “A cada uno lo suyo” [article sense signar sobre Estelrich i la campanya pel Sr. Squella] (*La Voz de Menorca*, 1-IV-1916, p. 1), “Extremos que no se tocan” [article sense signar contra Estelrich: “nosotros estamos con el pueblo; él sirve a los poderosos”] (*La Voz de Menorca*, 5-IV-1916, p. 2), o la sèrie d'articles titulats “Para Estelrich”, publicats a la primera pàgina de l'*Heraldo de Menorca. Diario monárquico* (8, 10, 12, 13, 15, 18, 22 i 25-IV i 6, 8 i 10-V-1916).

amb la iniciativa de *La Gaceta*, que acabà amb el tancament al cap de pocs mesos per ordre de l’autoritat eclesiàstica. Fixem-nos, per exemple, en la darrera col·laboració a *Cruz y Espada*, en què sota el títol “Lo que debería ser un periódico católico”, Estelrich pretenia emular el periòdic *L’Univers*, l’òrgan de l’ultramontanisme francès del publicista Louis Veuillot, per defensar el paper moral de la premsa (en suport de les institucions catòliques socials, contra els personalismes i els caciquismes), i postular la discussió seriosa i reposada, sobre la base d’una organització dirigida per laics, “desprovistos de toda investidura, y a los que se pudiera desautorizar sin riesgo de que padeciese la autoridad jerárquica, de tal suerte que, dijeran lo que dijera y aunque sobre ellos cayeran censuras eclesiásticas, ellos solos fueran sus comprometidos”.¹¹ No hem d’oblidar que durant aquest breu període el jove batxiller es va significar també en la vida política de l’illa, treballant com a secretari de Gabriel Squella, de Ciutadella, diputat conservador a Corts, i participant en campanyes propagandístiques catòliques com la que tingué lloc a Alaior contra l’escola laica.¹² Són els temps d’un passat catòlic i carlí evocat al cap de pocs anys amb cert distanciament al dietari de 1918, escrit des de Mallorca i Barcelona.¹³

¹¹ Juan Estelrich (Ex-redactor de *La Gaceta de Menorca*), “Lo que debería ser un periódico católico”, *Cruz y Espada*, 27-IX-1913 (signat: Maó, 15-IX-1913). Sobre la posició religiosa d’Estelrich, i el seu distanciament, encara que des d’un catolicisme fervent, respecte als capellans, llegim al dietari de 1914: “Yo quiero ser católico a machamartillo, creyente en el papa, y en la Iglesia. En ciertas cosas de los curas —particulares de los sacerdotes, ideas propias suyas nacidas del fanatismo o de la estrecha y reducida manera de parecer las cosas— nunca podré entrar, jamás me serán simpáticas. Advierto que no hablo de los principios fundamentales del dogma y la moral católicos”: entrada del 30-XI-1914; *Dietaris*, ed. Manuel Jorba (Barcelona, Quaderns Crema, 2012), ps. 12-13. Vegeu Josep MASSOT I MUNTANER, “Joan Estelrich per Joan Estelrich”, dins *Escriptors i erudits contemporanis* (Publicacions de l’Abadia de Montserrat, 2013), ps. 247-255 (p. 249).

¹² Vegeu els articles “Enseñanzas”, de J. ESTELRICH, al diari catòlic ciutadellenc *El Iris* (16-VI-1914, p. 1), en què s’erigeix defensor contra “la obra demoleadora de la serpiente laica” i anuncia el gran acte d’afirmació catòlica organitzat per les dretes a l’illa, i l’extensa crònica “La grandiosa manifestación católica que se celebró el domingo en Alaior” [21-VI-1914], *El Iris* (23-VI-1914, p. 2), sense signar, en la qual es reporta la participació del propagandista Estelrich, que hi llegí un telegrama del diputat Squella adherint-se a l’acte. Vegeu Josefina SALORD RIPOLL. “El diari *El Iris* dins el regionalisme menorquí del Nou-cents”, *Revista de Menorca* (1994.1), ps. 109-124 (sobre la col·laboració d’Estelrich, p. 117). Sobre la instauració de l’escola laica a Menorca, vegeu Pere ALZINA SEGUÍ, *Teoria i pràctica educativa obrerista a Menorca: Joan Mir i Mir i les escoles laiques (1890-1939)*, tesi doctoral inèdita, Universitat de les Illes Balears (sobre l’escola laica d’Alaior, ps. 911-940). Agraïxo a l’autor que me n’hagi facilitat la consulta.

¹³ Amb un cert ressentiment al·ludeix a algunes relacions: vegeu entrades del 26-III i del 25-IV-1918 del dietari encara inèdit. En aquesta última Estelrich afirma que es va veure obligat a recloure’s a Alcúdia, víctima de l’engany horrible de l’amic Squella (després d’haver contribuït al seu triomf electoral), “qui l’abandonà horriblement, desfent-se de sos deures i compromisos morals i àdhuc materials”; vegeu també Joan ESTELRICH, *Dietaris*, op. cit., p. 77 (entrada del 2-VIII-1918), on fa referència als amics que l’han traït (Squella, Orfila, Cavaller, Massanet). Vegeu Josep MASSOT, art. cit., p. 251.

2. El menorquinisme literari de Turri-Cano

Alhora que sobresortia com a propagandista catòlic, el jove Estelrich participava en la represa literària a l’illa a través d’una sèrie de col·laboracions a les revistes menorquines *La Roqueta* (LR) i *Llum Nova* (LN), signades amb el pseudònim “Turri-Cano”.¹⁴ Aquest desvetllament espiritual d’Estelrich a Menorca ja ha estat estudiat, com també ha estat fixat el seu paper com a figura clau del moviment cultural catòlic del primer Nou-cents.¹⁵ Ens proposem en aquest article valorar el menorquinisme d’Estelrich a partir de les col·laboracions publicades entre l’octubre de 1912 i finals de novembre de 1913, és a dir, durant els dos darrers cursos del batxillerat (i més concretament, fins a mig any abans d’obtenir el títol).¹⁶

El corpus literari menorquí del batxiller consta de vint peces: vuit proses (entre les quals s’inclouen tres contarelles populars i dues transcripcions de mostres literàries menorquines del segle XVIII), dues poesies, nou versions d’Horaci i la traducció indirecta d’uns cants japonesos (vegeu els Annexos). Ordenades cronològicament, són les següents:

1. “Enyorança” (26 octubre 1912) LR
2. “Sa llet des frares” (17 novembre 1912) LR
3. “Preludi d’hivern” [De l’agre de la terra] (1 desembre 1912) LR

---

¹⁴ El sobrenom procedeix del nom amb què era coneguda la seva família (els de Can Turricano o de Can Xano): vegeu Miquel À. MARQUÈS SINTES i Antoni Lluís MOLL BENEJAM (eds.), *Llum Nova (1912-1913)* (Ajuntament des Migjorn Gran, 2001), ps. 38-39. Sobre aquesta publicació, vegeu també el dossier “Llum Nova, 100 anys després”, dins *S’Ull de Sol* (Ajuntament des Migjorn Gran – Centre d’Estudis Locals d’Alaior, juny 2012). *La Roqueta*, setmanari independent, defensor dels interessos generals de Menorca publicat a Maó (impremta de Manuel Sintès Rotger) del 17 d’agost de 1912 al 5 d’abril de 1913, dirigit per Pere Rosselló. *Llum Nova*, quinzenari independent, portaveu de la secció Minerva de la Unió des Migjorn Gran, sortí del 29 de juny de 1912 al 15 de novembre de 1913: vegeu *Llum Nova (1912-1913)*, op. cit.; inclou edició facsímil, estudi històric i filològic, biografies dels col·laboradors, i índexs generals, d’autors, de matèries, toponímic i onomàstic.

¹⁵ Vegeu Isabel GRAÑA ZAPATA, “Menorca en el desvetllament espiritual de Joan Estelrich”, *Publicacions des Born*, núm. 0 (1996), ps. 31-46; reproduït dins Jaume Pomar (coord.), *Miscel·lània Joan Estelrich* (Mallorca, El Tall, 1997), ps. 21-34. Vegeu també SALORD RIPOLL, “Església i menorquinitat cultural: el traçat d’un itinerari”, art. cit.

¹⁶ La interrupció de les col·laboracions mig any abans d’acabar el batxillerat es pot explicar perquè des del desembre de 1914 Estelrich resideix a Mallorca: vegeu Manuel JORBA, “Cronologia”, dins Joan ESTELRICH, *Dietaris*, op. cit., ps. 595-609 (p. 596).

4. “Innocents” (28 desembre 1912) LR
5. “A Venus” (11 gener 1913) LR
6. “A Mecenas” (25 gener 1913) LR [A Mira-Prim]
7. “Literatura menorquina del setgle XVIII” (1 febrer 1913) LR
8. “Elogi de la vida campestre” [Literatura menorquina del setgle XVIII] (8 febrer 1913) LR
9. “A Virgili” (15 febrer 1913) LN
10. “L'amor ideal” (15 febrer 1913) LR
11. “A Agrippa” (22 febrer 1913) LR [A mon amic Rafel Mora]
12. “La coneixeu?” (8 març 1913) LR
13. “A Lídia” (15 març 1913) LR
14. “A Mercuri” (22 març 1913) LR
15. “A Munacius Plancus” (27 març 1913) LN [Al savi folklorista menorquí Francesc d'Albranca]
16. “A Leucònoe” (31 maig 1913) LN [A mon coral amic en Damià Vidal]
17. “A Lucius Sextius” (19 juliol 1913) LN [Al mestre n' Andreu Ferrer]
18. “El desconhort d'en Toni” (23 agost 1913) LN
19. “Cants japonesos” (La tardor - L'amor) (1 novembre 1913) LN
20. “Un poc de prosa” (31 novembre 1913) LN

És una manifestació prou eloqüent de l'ànima diglòssica de l'autor el fet que publiqui gairebé simultàniament dos articles amb el mateix títol: “Preludio de invierno”, que apareix a *El Bien Público* el 28 de novembre de 1912, i “Preludi d'hivern”, publicat a *La Roqueta* l'1 de desembre del mateix any. En el primer, l'estudiant s'exercita en la pràctica de la retòrica amb una descripció d'un paisatge hivernal, acompanyada d'una reflexió sobre el pas del temps. El text comença així:

Todo pasa fugaz en este mundo. A la blanda Primavera, juventud del año, estación de las flores, de la alegría, de las ilusiones, del placer y de los amores, sucedió el bochornoso estío. Los cariñosos verdores, las auras placenteras, el follaje del bosque que oyó las cantilenas del ruiseñor a la plácida y pura noche, todo palideció al enviar sus vivas llamas el Can fogoso sobre las doradas mieses. Pasó y después de la ardiente fuerza de Agosto murió el estío.

A partir d’aquí, s’esplaia en la descripció del camp, en un exercici estilístic farcit d’hipèrbats i preguntes retòriques (“¿No parece indicarnos este conjunto de fenómenos que todas las cosas han de fenecer? ¿O es que Dios ha abandonado de su diestra a nuestra pecadora raza? No; todo lo ha previsto nuestro solícito Padre”), per acabar amb una entusiasta salutació de l’hivern: “¡Bienvenidos seáis, lúgubres días! ¡Salud, triste invierno, estación de meditación y de reposo!” El text menorquí, publicat a *La Roqueta*, és ben diferent (vegeu l’Annex I). Després d’una peculiar introducció sobre els signes de l’arribada de l’hivern, incloent una dita popular (“A vent revolt amb aigo, ganància de paraigüeros”), i l’evocació de l’olor de naftalina que es respira a les cases i el baf de càmfora que desprenen els vestits de la gent aglomerada al teatre —puntejat, val a dir, amb un breu apunt moralitzant—, Estelrich descriu amb detall la matança del porc a pagès, les porquetjades, i acaba amb una *captatio benevolentia* adreçada al lector. El to humil i pagesívol de la prosa menorquina se situa clarament a l’altre extrem de l’exercici de retòrica pomposa de l’article homònim castellà.

“Preludi d’hivern” ajuda a centrar el tema subjacent que recorre l’aportació menorquina del jove Estelrich —és significatiu el sobretítol sota el qual es publica la peça, “De l’agre de la terra”, de clares ressonàncies costaloberianes.¹⁷ Aquesta aportació va del cant d’enyorança —la primera prosa que transcrivim en l’Annex I— fins l’evocació horaciana del *carpe diem* en plena canícula estival —un cant a la beneïda sesta sota l’ombra d’un arbre, “i millor si està a prop d’un talaiot o taula”. La tria de la *saudade* portuguesa com a motiu per a la primera prosa en menorquí pren sentit si ens posem en la pell del jove enyoradís.¹⁸ El cant a la terra es pronuncia des de l’enyorança de la seva terra (així en l’esment de la caseta del comellar “enrevoltada de les sempre verdes figueres de moro”), però alhora des de la voluntat d’arrelament a la nova illa (comença amb una analogia amb l’enyorança

¹⁷ Per una valoració menorquina del text de Costa i Llobera, vegeu Josefina SALORD RIPOLL, “De l’agre de la terra de Miquel Costa i Llobera i l’“Art regional”, segons Àngel Ruiz i Pablo”, *Estudis Baleàrics*, 76/77 (febrer-setembre 2004), ps. 71-84. *De l’agre de la terra* és defensat per l’escriptor menorquí com un model perfecte de l’art regional, contrastat amb el referent occità de Mistral i català de Verdager.

¹⁸ El mal de l’enyorança, com a mal dels insulars, és evocat al *Dietari* de 1919, encara inèdit, a propòsit del retorn a Barcelona després d’una estada a Mallorca (vegeu entrada del 30-XII-1919). Un personatge especialment enyorat al llarg dels dietaris (1918 i 1919) és Francesc d’Albranca (vegeu com a exemple la mateixa entrada citada).

dels menorquins esclaus dels corsaris turcs). Aquesta voluntat l'aprofundirà en d'altres col·laboracions a les revistes menorquines, en les quals remarca el contacte directe amb la naturalesa i el món de la pagesia, en una pulsio patriòtica expressada a la manera de Barrès.¹⁹ “Enyorança” és certament un esplai nostàlgic, subjectiu, però el corpus menorquí d'Estelrich també conté una altra mena de peces de caràcter folklòric, no desproveïdes d'un to sentimental, i unes altres de més erudites, que demostren en conjunt aquest arrelament a l'illa menor.

És pertinent esmentar aquí el mestratge del metge Francesc Camps i Mercadal, ja conegut, i el d'Andreu Ferrer Ginard, mestre mallorquí desplaçat a Menorca, tots dos folkloristes consagrats a qui Estelrich dedicarà respectivament dues versions d'odes horacianes.²⁰ Estelrich ha assimilat la llengua popular de la pagesia, i l'ha transmesa en forma de rondalla en aquestes dues reelaboracions de tema eclesiàstic, la primera (“Sa llet des frares”), a *La Roqueta*, i de tema sentimental —el pes dels morts—, la segona (“El desconhort d'en Toni”), a *Llum Nova*. Podríem sospitar de l'ajut dels dos mestres folkloristes en la reelaboració

¹⁹ Ens referim concretament a l'autor de *Les déracinés* (1897), novel·la de formació que descriu el desarrelament social i cultural de set joves batxillers lorenesos. Sobre l'impacte de la teoria barresiana del desarrelament a Catalunya, vegeu Joaquim COLL I AMARGÓS, *El catalanisme conservador davant l'afer Dreyfus, 1894-1906* (Barcelona, Curial, 1994), especialment ps. 79-85.

²⁰ Amb l'obra *Folklore menorquí. De la pagesia*, Camps i Mercadal havia guanyat el premi Ateneu de Maó el 5 d'octubre de 1911, si bé no fou editada en forma de llibre fins el 1918 i el 1921; vegeu *Folklore menorquí De la pagesia*, 2 vols., ed. Francesc Florit Nin (Maó, Institut Menorquí d'Estudis, 2007). Andreu Ferrer Ginard (1887-1975), mallorquí, publicaria les *Rondaies de Menorca* el 1914. Estelrich els dedica, respectivament, les odes “A Munacius Plancus” i “A Lucius Sextus” (vegeu l'Annex III). Sobre el mestratge de Camps i Mercadal, vegeu el mateix testimoni d'Estelrich, citat per Isabel GRAÑA, art. cit. (1996), p. 34; Josefina SALORD RIPOLL, “Francesc Camps i Mercadal/Francesc d'Albranca: coordenades històrico-culturals”, *Revista de Menorca*, 4 (1990), ps. 413-438 (sobre l'amistat amb el jove Estelrich, p. 426); “Carta per Francesc Camps i Mercadal, el primer filòleg menorquí del Nou-cents”, dins *Estudis de llengua i literatura en honor a Joan Veny*, vol. 2, ed. Josep Massot i Muntaner (Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1998), ps. 265-274 (p. 266). En carta des de Mallorca sense datar, Estelrich li informa de diverses troballes folklòriques (una dècima bàquica enviada al senyor Ferrer, una codolada, cançons amoroses i satíriques), a més de discutir sobre l'etimologia d'Alcúdia, i li ofereix com a tema d'estudi “la influència de la vida del camp damunt les facultats admiratives del ser humà”: Francesc CAMPS (Francesc d'Albranca), *Migjorn* (Andorra la Vella, Erosa, 1979), ps. 23-26. En carta a Antoni M. Alcover (2-II-1915), Francesc Camps afirma d'Estelrich, el felanitxer: “És un miñó de prendes”, i en carta del 26-XI-1915 es refereix a les cartes del simpàtic Estelrich: Francesc CAMPS I MERCADAL, Antoni M. ALCOVER, *Epistolari (1906-1926)*, ed. Maria Pilar Perea i Josefina Salord (Institut Menorquí d'Estudis, 2011), p. 84 i p. 116, respectivament. La correspondència amb Francesc Camps al Fons Joan Estelrich consta de 17 documents (1913-1917): vegeu Josefina Salord Ripoll, “Joan Estelrich: relacions i actuacions menorquines” (agraeix a l'autora haver-me facilitat el text de la ponència llegida al simposi “El món d'ahir de Joan Estelrich (Dietaris, cultura i acció política”, Universitat de Girona, 25 d'abril de 2014). Vegeu també Delfí Escolà (*L'Arxiu del doctor Camps*, Andorra la Vella, Erosa, 1986), segons el qual se'n conserven 20 (entre 1913 i 1919), a més de dos articles publicats a *El Bien Público* (“Novecentismo” i “Farnés y Camps”) i els opuscles *L'amor a la terra* i *Per la valoració internacional de Catalunya* dedicats (respectivament, “A l'amic benivolgut i notable escriptor, En Francesc d'Albranca, qui cada dia visita el seu mestall, com un acte litúrgic i d'amor de la terra nostra”, i “A Francesc d'Albranca, un amic que no ha oblidat a París la vostra gràcia ni la vostra exquisida civilitat barranquera”).

d’aquestes dues peces, escrites en un menorquí àgil i fluid que fa que sonin d’una manera ben natural com a narracions per ser contades en veu alta. Són, doncs, dues aportacions que tenen el mèrit de fer vives dues mostres de literatura popular, perfectament adequades al registre col·loquial. D’un to encara més moralitzant, i impregnada d’un cert sabor integrista, per bé que escrita amb una gran dosi d’ingenuïtat, és la prosa “Innocents”.

La recerca folklòrica del batxiller pren una deriva poètica en la peça “La coneixeu?” (la segona de l’Annex II). Es tracta d’una poesia amorosa —una descripció àgil i viva de “la nineta del seu cor”—, escrita en metre popular, en estrofes de vuit versos, combinant octosíl·labs, trisíl·labs i tetrasíl·labs. El primer poema que incloem en el mateix Annex té més pretensions: en quartetes d’endecasíl·labs, amb rima consonant en els versos parells, descriu amb to nostàlgic i innocent, i amb certa solemnitat alhora, un desengany amorós, no mancat de propòsit moralitzant, amb referències als amors de Romeu i Julieta, Abelard i Eloïsa, i als de Pau i Virgínia de la cèlebre obra de Bernardin de Saint-Pierre.

Finalment, no abandonen el motiu de la terra les dues col·laboracions de caràcter més erudit que publicà a *La Roqueta*: unes transcripcions de literatura menorquina del segle XVIII, uns elogis a la primavera i a la vida campestre. Són fragments extrets de Virgili, respectivament del llibre II de les *Geòrgiques* i del V i del VII de les *Bucòliques*.²¹ Estelrich els atribueix falsament a Horaci —un error que pren una significació especial a la vista de la trajectòria horaciana que analitzem en l’apartat següent—, però en tot cas l’esforç de la transcripció revela la consciència de la importància de la literatura catalana neoclàssica a Menorca, especialment en el camp de les traduccions.

---

²¹ Vegeu Josefina SALORD RIPOLL, *La Il·lustració a Menorca* (Palma de Mallorca, Documenta Balear, 2010), p. 40. Els articles d’Estelrich són, respectivament: “Literatura menorquina del setgle XVIII”, *La Roqueta*, 1-II-1913, p. 2; “Elogi de la vida campestre” [Literatura menorquina del setgle XVIII], *La Roqueta*, 8-II-1913, ps. 1-2. No els reproduïm a l’Annex I perquè no són, pròpiament, originals. Sobre l’aportació més erudita del batxiller, cal afegir “Un privilegio curioso”, *Revista de Menorca* (1913), ps. 119-120, una nota sobre el privilegi de pescar al port concedit per Carles V als frares de l’antic convent de Jesús de Maó, perdut, i la petició a Felip II de la seva ratificació, segons un document trobat a la Biblioteca Pública de Maó.

3. Classicisme, horacianisme i amor a la terra: versions d’Horaci

Segons es desprèn de l’activitat a l’Acadèmia, i dels escrits personals relacionats amb l’etapa de formació maonesa —els inèdits *Diàlegs de Passy*, o els dietaris, publicats i inèdits, de 1918 i 1919—, Estelrich portava a la sang la passió pels clàssics. Horaci hi ocupa un lloc ben destacat.²² Ja en l’articlet “Un poc de prosa” el jove batxiller s’esplaiava en els ideals horacians de retorn al camp i a la vida senzilla apartada dels negocis (el *Beatus ille*). Estelrich converteix la passió per Horaci i els ideals horacians en programa poètic, en aclimatar el poeta llatí en terra menorquina traduint-ne lliurament nou odes del Llibre I (vegeu Annex III). L’any de la traducció coincideix amb un moment intens d’horacianisme a Catalunya, i cal tornar a dir que Estelrich admirava el poeta i sacerdot mallorquí Miquel Costa i Llobera (1854-1922), com ja havia demostrat batejant la secció del tercer article que publica a *La Roqueta* amb el sobretítol “De l’agre de la terra”, en homenatge al llibre més regionalista de Costa.²³ Estelrich orienta l’horacianisme sota el mestratge de Francesc Camps i Mercadal i d’Andreu Ferrer Ginard, als quals dedica sengles versions d’Horaci; i encara més, com deixa entendre en una entranyable evocació, Camps li va donar un cop de mà en les versions produïdes per a *La Roqueta* i *Llum Nova*.²⁴

És hora de veure com se’n sortí el traductor del repte de traslladar Horaci en menorquí.²⁵ Segons Josefina Salord, no podem interpretar les odes que Estelrich publica a *Llum Nova* com un simple exercici de batxillerat, perquè hi ha al darrere una clara ambició literària, demostrada en primer lloc per la voluntat d’imitar el

²² Estelrich fa referència al qüestionari *Alrededor del Mundo*, publicat per *El Bien Público*, en el qual va col·laborar escrivint sobre els traductors de Virgili, a la vegada que començava a traduir Horaci: vegeu entrada del 10-XI-1940 (*Dietaris, op. cit.*, p. 376), en què esmenta la “vella il·lusió” de fer una història de la poesia llatina a Espanya i una edició dels millors poemes llatins dels espanyols. Vegeu també l’entrada del 25-IV-1918, del dietari encara inèdit.

²³ Vegeu SALORD RIPOLL, “De l’agre de la terra...”, art. cit., p. 73: en visió de Ruiz i Pablo, Costa i Llobera “pinta en tierra y extrae de las entrañas de ella su poesía, porque la conoce y la ama con el hondo afecto con que amamos la casa en que nacimos y la cuna en que nos mecieron”. Vegeu també el pròleg de Miquel FERRÀ (1947), dins Miquel COSTA I LLOBERA, *Antologia poètica* (Barcelona, Selecta, 1983), p. 8.

²⁴ Vegeu el pròleg d’Estelrich a “Maurras en Espagne”, en què compara fisiognòmicament Maurras amb el Dr. Camps, de Menorca, “le rassembleur des traditions populaires et littéraires de son île, et le délicat écrivain qui, dans mon enfance, jouait le rôle d’un Mistral minorquin *et corrigeait mes misérables traductions d’Horace*” (cf. COLL-VINENT, “Joan Estelrich i Charles Maurras”, art. cit., p. 152). (La cursiva és meua).

²⁵ Agraïxo el valuós ajut d’Àlex Coroleu en la contrastació de les versions amb l’original llatí.

metre de l’original llatí, com consta en nota al peu de l’oda VI (“A Agripa”).²⁶ Ja hi havia precedents de traduccions d’Horaci a Catalunya, però no sembla que Estelrich se’n servís.²⁷ Les úniques traduccions catalanes que esmenta explícitament són la publicada per Ramon de Siscar de l’oda V i la imitació de l’oda X per mà de Josep Maria Bartrina.²⁸ Podem suposar, doncs, que les versions d’Estelrich són una feina original, ben encaminada pel seu mestre; el resultat són unes versions força lliures, unes reelaboracions, diríem, de les odes d’Horaci, més acostades a les formes mètriques populars catalanes, a mesura que progressa en la traducció, que no pas al metre original llatí, com sembla que s’havia proposat de bell antuvi. En aquest procés de reelaboració s’hi detecten alguns errors d’interpretació, i un cert nombre d’omissions i amplificacions.²⁹

Parem ara atenció al treball de recreació que fa el jove estudiant a partir de les odes originals. En la primera oda, “A Venus”, per exemple, amplia a tres quartetes l’original llatí, i els primers quatre versos esdevenen vuit en la versió menorquina. En el primer vers hi afegeix un datiu ètic absent en l’original (“Deixa’t aimada Xipre”) i en la darrera estrofa agrupa els subjectes (“Nimfes, Mercuri, Amor i nues Gràcies”) i inventa imaginativament el darrer vers, “mostra’t aimanta”, absent en el poema llatí, fent l’oda més eròtica del que és originàriament. A l’oda a Mecenes també observem dues invencions, els adjectius “clar” i “segur” (“Digne fill

²⁶ Vegeu SALORD RIPOLL, “Les versions horacianes de Joan Estelrich (Turri-Cano)”, *S’Ull de Sol*, juny 2012, ps. 12-13 (p. 12).

²⁷ Per un panorama general sobre Horaci a Catalunya, vegeu Jaume MEDINA, “Horaci en la literatura catalana”, *Els Marges*, 7 (juny 1974), ps. 93-106. Sobre les traduccions d’Horaci en català: Jesús BERMÚDEZ RAMIRO, “Les traduccions poètiques d’Horaci de Joaquim Garcia Girona. Ritme i versificació”, *Llengua & Literatura*, 20 (2009), ps. 51-80. *Diccionari de la traducció catalana*, dir. Montserrat Bacardí i Pilar Godayol (Vic, Eumo, 2011), ps. 76, 237, 457, 481 i 573. Maria PAREDES BAULIDA, “Antoni Febrer i Cardona, traductor d’Horaci”, dins *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes*, vol. 21 (Publicacions de l’Abadia de Montserrat, 1990), ps. 49-60. En temps del noucentisme, les úniques traduccions catalanes de les odes d’Horaci de què podia disposar Esterlich són les de Mn. Lluís Gispert publicades a la revista quinzenal *Catalunya* entre 1904 i 1905 (cf MEDINA, art. cit., p. 102), on apareixen, de les versionades per Estelrich, les odes I (“A Mecenes”) (*Catalunya*, 15-II-1905, ps. 21-22), i les odes VI (“A Agripa”), VII (“A Munaci Planc”), VIII (“A Lídia”), X (“A Mercuri”) i XI “A Leucònoe” (*Catalunya*, 30-IV-1905, ps. 24, 25-26, 27, 29 i 30). També, de Costa i Llobera, l’oda XVI del Llibre II, inclosa dins *Horacianes* (1906), i de l’amic mallorquí Gabriel Alomar, un parell d’odes (la XXX, “A Venus”, i la XXXVIII, “A un jove esclau”), dins *La columna de foc* (1911).

²⁸ Vegeu Annex III (notes al peu de les odes “A Agripa” i “A Mercuri”). Sobre Bartrina i Horaci, vegeu Joan MAS I VIVES, “Introducció”, dins Miquel COSTA I LLOBERA, *Poesies: 1885* (Palma, Fundació Rotger-Villalonga/ Lleonard Muntaner, 2003), p. 30.

²⁹ Així, per exemple, és un error el canvi d’agent en la primera estrofa de l’oda VI (“A Agripa”): “Vari dirà en vers Meoni les victòries/I la força que mostraren en les guerres”; “Seràs celebrat per Vari, amb l’averany del cant meoni, com a home coratjós i vencedor dels enemics”, en versió de Josep Vergés: HORACI, *Odes i epodes*, vol. I (Barcelona, Fundació Bernat Metge, 1978), p. 68, i en la mateixa estrofa omet “equis”.

dels reis nostros, clar Mecenes,/Son dolç ornament; segur refugi”), amb un desplaçament del possessiu (“son”). Un exercici de recreació destacable és l’oda VIII (“A Lídia”). Estelrich, sense allunyar-se mai del sentit general, amplifica la segona estrofa (en la primera també, amb “lors ardors de Febus”, que tradueix “patient solis”), i porta el sentit més enllà, tot cometent alguna omissió (“sub lacrimosa Troiae”). En la darrera estrofa personalitza l’acció (“Per què no li destapes lo vestit d’homo”, en infinitiu a l’original), distanciant-se així del significat original.

Les versions de les tres últimes odes mostren més talent. La versió de l’oda VII (“A Munacius Plancus”) és un homenatge al mestre, Francesc d’Albranca. D’entrada, Estelrich vivifica l’acció, i en solemnes alexandrins amb cesura va narrant en present (el futur a l’original): “Uns lauden clara Rodes—a Mitilene o Efes”. És l’oda en què s’observa una voluntat literària més remarcable. Estelrich hi fa servir més recursos retòrics (canvis d’ordre sintàctic, amplificacions, com “la vall tan celebrada” en el darrer vers de la primera estrofa, inexistent en el vers llatí), per compondre una oda que resulti formalment arrodonida, encara que de vegades ometi alguna paraula, o fins i tot un vers sencer de l’original (així el v. 9 del llatí, “aptum dicet equis Argos ditisque Mycenae”). La versió de l’oda XI (“A Leucònoe”), una celebració del *carpe diem*, és tal vegada la més reeixida. S’hi pluralitzen en la primera estrofa els “destins”, “nosaltres” (a mi/ a tu, en l’original), els “númens divins”, i molt lliurement s’esplaia en els consells de moral epicúria:

Puis és breu la nostra vida,
no sies tonta, cola el vi,
sien breus tes esperances
com ho són també per mi.

El to d’aquestes versions fa pensar que Estelrich popularitzava l’oda horaciana. Aquest procés de folklorització d’Horaci encara és més agut en la darrera de les versions, l’oda IV (“A Lucius Sextus”), dedicada al mestre Andreu Ferrer, en la qual se celebra el retorn del bon temps i s’invita l’amic a gaudir-lo. En aquest cas sí que es podria pensar que Estelrich s’havia inspirat en un il·lustre menorquí, Antoni

Febrer Cardona, que havia escrit una versió de la mateixa oda en clau popular.³⁰ El resultat, però, és molt diferent. Febrer fa rimar el vers en quartetes heptasil·làbiques (*abba*), mentre que Estelrich agrupa els octosíl·labs lliurement en estrofes de quatre, tres, cinc, sis o deu versos .

---

³⁰ La versió de Febrer i Cardona és del 1845, i fou publicada a “La Pàgina Menorquina de *El Bien Público*” el 25-IV-1929. Vegeu-ne l’anàlisi de Maria Paredes que mostra fins a quin punt el traductor menorquí recrea el poeta llatí, amb excursos propis, reelaboracions, omissions, simplificacions i amplificacions (PAREDES BAULIDA, art. cit.).

ANNEXOS

Es transcriuen en els Annexos següents les col·laboracions literàries menorquines, excepte les peces 7 i 8 (transcripcions de literatura menorquina del segle XVIII). N’hem normalitzat l’ortografia i la puntuació, i hem mantingut els arcaïsmes i els castellanismes.

ANNEX I: PROSES

“Enyorança”

(Imitació, i en part traducció, de l’Excm. Sr. D. Adolfo de Castro, de l’himne a la paraula portuguesa “Saudade”)

Qui ens ha robat el cor?

Qui ens ha ennigulat la vista?

Objecte de mon amor,

Molt més gallarda us he vista,

I ara veig amb gran dolor

Que vostra cara ha engroguit

Com haveu fet tal mudança?

—De tot lo que deis, mon marit,

La culpa en té l’enyorança.

Victoria Peña

Oh paraula enyorança! Quina s’assembla a tu? Los menorquins que a terres allunyades patien baix l’esclavitud dels ferosos corsaris turcs, i començaven a sentir el mal de l’ausència de llur pàtria, de l’aimada, de l’esposa i dels fills, enyoraven; i los que aquí ploraven per l’ausent, enyoraven també. I enmig de tanta desgràcia, desventura i angúnia, enyorança era el mot amb què expressaven los seus pensaments més delicats.

La pena que sofreix el qui enyora és més dolorosa que la pena de Tàntal. Perquè aquest *mito* veia almenys lo que desitjava; mentres que l’ausent ni aquest consol té. A vegades l’enyorança es desfà en plors. El celebrat poeta castellà Menéndez Valdés deia:

I Filis lligada
del mal de la ausencia
de Otea los valles
en lágrimas riega;

i el no menys poeta Cristòfol de Castillejo, cantava d’aquesta manera:

Tristezas y angustias mías,
Que yo de mi voluntad
Busco y llamo,
Ayudadme en estos días
A sentir la sociedad
De quien amo.

Emperò soletat no és enyorança... Enyorança! Tu ets lo dolor de la soletat o de la llunyania de l’objecte dels nostros amors; tu ets lo pensament que la virtut inspira. Ets al mateix temps el desig de tornar prest a la presència de la cosa estimada; ets, per fi, l’esperança: és dir, esperança, desig, pensament i dolor, tot amb la vehemència impacient d’un cor ple del més tendre afecte.

L’ausent de sa pàtria es demana: què s’haurà fet de tot lo que vaig deixar?, seguirà de la mateixa manera? Aquella blanca caseta que seu an el fons d’aquell comellar enrevoltada de les sempre verdes figueres de moro, allà on vaig passar los primers anys de ma vida, seguirà en el mateix lloc? Les persones estimades que hi havia, se’n recordaran de mi? No m’hauran oblidat?... Totes aquestes preguntes i moltes més es fa qui enyora.

L’amistat té també s’enyorança. L’afecte que l’amic sent amb el desig de tornar a veure a qui llealment estima i sense qui la vida seua no sembla complerta, es diu enyorança.

I fins hi ha enyorança, tranquil·la i modesta, que amb dolç ardor mos ompl de la segura esperança de la brevitat de l’ausència.

Quan sia enfora de ma pàtria no posaré el nom de cap malaltia a lo meu sofriment; no diré a los meus desvels, desvels; no engrogiment ni flaqueza en aquestes senyals de debilitat; expressaré tot això amb lo mot *enyorança*, perquè en ell està tota la delicadesa del meu sentiment, tota la fe de mon esperit, tota la força portentosa de ma voluntat, tot es desig de ma esperança.

El qui enyora diu a l’ausent amor: què s’haurà fet de tu?, com te trobes?, segueix tot tal com jo ho vaig deixar? Què dius? No em respon? —I sent dins lo més fons de la seua ànima les ganes imperioses de veure una cara, escoltar una veu i respirar un aire que un altre respira.

Oh, sublim paraula! Tu no pots servir per expressar sentiments innobles. Sols se te profireix per l’amor, per lo sentiment, per la imaginació, per lo desig i per l’esperança; sempre per anomenar lo que engrandeix l’ànima. Perquè, digau-me, què es de l’homo sense sentiment, sense amor, sense esperança? Què seria d’ell sense los afectes que acab d’enumerar?

Si aquesta beneïda paraula és profanada per llavis que no mereixen dir-la, no vos cregueu que perd de cap manera. Del mateix modo que los raigs de sol no es banyen encara que donin a s’aigo ni s’embruten per més que caiguin sobre el fang.

Que una tendra enyorança, tranquil·la i sossegada, no m’abandon jamai, si el meu destí me du lluny de ma pàtria. I si per dissort he de reposar per sempre fora del meu poble, que aquest sagrat afecte me dugui dolçament a la fossa.

“Sa llet des frares”

Separats des bullici i es renou de sa festa, reunits vèrios amics a un racó d’un cafè-fonda, esteim tractant d’assumptos de nul interès quan en Toni Noi prengué la paraula, i entre glop i glop de no me’n record què, contà lo que segueix.

En temps que na Maria filava (ara ja no fila) hi havia a un poble fora vila un convent de frares, cosa que no té res de particular, ja que tots sabem l’abundància de cases de religió que no fa molts setgles encara hi havia.

Per les terres que enrevoltaven es convent i an el qual perteneixien, hi pasturaven moltes de cabres que daven llet de sobres per omplir les necessitats dels frares de dit convent. Aixís era que, moguts aquells sants homos de santa caritat, repartien tota sa llet sobrant entre els pagesos més pobres d’aquells contorns.

Vos he de fer notar que es bevien sempre sa llet crua, i que no havia passat mai per es cap d’aquells homos s’idea d’encalentir-la, cosa que té sa seua explicació sabent que se la bevien totd’una després d’haver munyit ses cabres, o sia quan encara és calenta.

Un dia se n’havia recoït molta i després d’haver fet una repartició encara en va quedar bastanta i els frares digueren an es pobres que es vespre porien tornar. Compadit es frare cuiner d’aquella gent que s’haurien de beure freda sa llet, va tenir sa bona idea de posar damunt es foc s’olla a on la tenien guardada.

I, ja ho crec!, encara sa llet no feia ni un parei de minuts que bullia, quan es frare va veure tot astorat que passava més amunt des coll de s’olla i que es vessava espargint per dins sa cuina una olor particular quan queia an es foc. Es primer pensament que tingué fou es de córrer per avisar an els seus companys, emperò ses comes amb prou feines el porien sostindre quan i més porer córrer. Es posà a cridar desafortadament i molt prest vingueren els altres, assustats pels esglaiosos crits que sentien. Veure de què es tractava i exclamar ¡miracle! ¡miracle! fou tot u, i tornen a avisar totd’una an es prior.

Quan el pare prior fou vengut digué que lo primer que es devia fer era anar a cantar un “Te Deum” ab acció de gràcies per sa mercè que el bon Jesús els hi havia fet de multiplicar-los-hi sa llet perquè poguessen fer més caritat. Així ho

feren i corregueren a sa capella i mentre esteien cantant... sa llet s’esteia vessant fins que no n’hi quedà gens ni mica.

Ara... poren pensar sa cara que posarien aquells frarets al veure s’endemesa, i no vos dic res de sa des pobres pagesets que es quedaren amb ses ganés de beure llet.

No sé si serà per açò o per una altra cosa, emperò lo cert és que des que aquest fet passà, quan un s’enfada per una cosa que ja s’ha deixat anar, li diuen, amb molt de motiu, que li revé com *sa llet des frares*.³¹

“Preludi d’hivern” [De l’agre de la terra]

Ja tenim s’hivern aquí. Es novembre mos lo ha duit amb un parei de pluges mesclades amb un fort i molest vent. Si no reinàs el déu Eolo seria més passador es temporal d’aigo que mos ha visitat, però ¿qui gosa dur paraigo amb un vent tant furiós? Des d’ara —vist lo que succeeix an es qui surtamb paraigo aquests dies— podem dir amb molt de motiu: a vent revolt amb aigo, ganància de paraigüeros.

Totes ses estacions tenen ses seues olors particulars i característiques; arriba sa primavera i amb ella s’olor d’hermoses flors, i també arriba s’hivern i mos du unes olors que més valdria que no mos les duqués. Entrau a una casa a on han posat ses estores, que en s’istiu arraconaren, i vos invadeix una olor inaguantable de naftalina. Anau an es teatro i quan vos mesclau amb sa gent que es sol reunir a s’àtrio, vos veureu forçats a tapar-vos es nas si no velu sentir es baf de càmfora que despedeixen els vestits i abrics de ses persones allí aglomerades. ¿Per què tot açò? Perquè s’arna no s’atraqui ni fagi malbé sa roba. ¡Ai! ¡Si poguéssim fer fugir devora

---

³¹ Al *Diccionari català-valencià-balear (DCVB)*, d’A. M. Alcover i F. de B. Moll, s. v. “llet”, es recull la locució *Revenir com sa llet des frares*: “renovar un sentiment, principalment la ràbia o rancor (Mall.). Contén que un devot duqué llet, com a obsequi, a un convent de frares; la posaren al foc, i quan prengué el bull començà a pujar dins l’olla; el llec que feia de cuiner, veient la llet que pujava, cregué que era un miracle, i anà a contar al prior que la llet havia augmentat de manera prodigiosa; la comunitat anà a donar gràcies a Déu d’aquell miracle; però quan tornaren entrar a a la cuina es trobaren amb tota la llet perduda. D’aquí ve l’expressió “revenir com sa llet d’es frares”.”

noltros unes altres *arnes* que corrompen Nostra societat, encara que fos usant matèries molt més mal oloroses!

A més d'açò i de molts altres inconvenients, mos du també s'hivern una caterva de malalties. Noltros, o sia els homos, que som tan venjatiu, de colque manera hem de prendre revenja de tants de mals i... ho feim pagar an es porcs. Sempre s'ha dit que ho paga es sastre per es teixidor.

Mentre dura aquest mes i es que segueix, a ses cases des pobles rurals no es ralla d'altra cosa sinó de ses porquetjades. Tant es pobre com es ric, tothom mata es seu porc i molt desgraciada seria sa família que arribat aquest temps no el pogués matar. Una setmana antes ja es fan la mar de preparatius ;ni que fos un casament lo que es prepara!; es dia anterior a ses porquetjades ja estan arranats i en es seu lloc, es guinavets, sa caldera i ses aufàbies per estojar sa xua, i preparat, molta de sal, pebre vermell per ses sobrassades, pebre negre, etc., etc. Aquell dia es pot dir que no es dorm: tothom espera sa matinada per començar sa tasca.

Quan comença a claretjar i sa llum des sol ja s'ovira per ses portes d'Orient —com diria un poeta— tothom ja està alt; sa caldera plena d'aigo se posa an es foc i tot preparat, es matancers se'n van a cercar sa víctima. Molt costa s'agafar-la, però la fi la posen damunt una taula —baixa, però forta— de manera que surti fora d'ella es cap i es coll, i després d'haver posat en terra un gros ribell perquè hi caigui se sang, es matador li afica una ampla ganiveta en es coll, just a sa gola. Esteim anes moment tràgic; es porc gruny d'una manera mai vista i posa es crit en es cel com demanant perdó; !mesquí!... és innocent; no hi ha compassió per ell; per més que forcetgi tot és per demés; està fermat fortament, els ajudants des matador el tenen agafat per ses cames amb ses seues forçudes mans, i fins els al·lots l'estiren per sa coa.

Brolla de sa ferida un torrent d'escumetjant i calenta sang, que una dona arromangada fins en es colzo remena dins es ribell perquè no se prengui. Poc a poc es crits de s'animal van essent més apagats, transcorren un parei de minuts, i *consumatum est*, es sacrifici ja està consumat; es porc ja és mort.

Qui un moment antes movia tanta cridòria, ara està molt tranquil, jau sense moviment, i es seus botxins ja poren fer d'ell lo que vulguin sense que s'hi oposi.

L’escalden, el ben netetgen, li obren sa panxa en canal, i li treuen es budells que ses dones s’encarreguen de rentar i posar en condicions de que puguen ésser omplerts de carn.

Després, ja trossetjat i fet un munt de carn, vindran ses demés feines, es fregiment de sa xua per fer sèu, es capolament de sa carn, etc., etc. I acabades altres feines de segon ordre... veim quan sa foscor de sa nit és arribada, que ja estan acabades ringleres de vermelles sobrassades, enfilais de butifarrons —blancs o negres, segons— camots i colque cuixot.

Es dia de *porquetjades*, o de ses *matances*, com diuen a Mallorca, és de veritable alegria, i els al·lots que fan més nosa que companyia, surten per es carrer i canten aquella cançó que comença: *Falderet de fora, falderet dedins*, etc., etc. En es dinar són ses bones, de vegades dura dues horas i a ses cases riques que maten dos o tres porcs, succeeix que com solen ésser molts es convidats se n’empassolen prop de mig, i s’altre mig se’n va amb regalos. An es vespre, després d’haver sopat, es repeteix lo mateix, i hi sol haver ball i cant, cosa que agrada molt an es jovent. També s’acostuma molt, entre ses porquetjadores, veure si poren posar sa coa des porc a colqun i llavores enriure-se’n d’ell.

I ara veig amb gran admiració que, havent començat tractant des mal temps i de s’arna, acab amb ses matances de porcs, coses que no tenen res que veure unes amb ses altres.

Emperò estic convençut de que es benèvol lector me perdonarà aquesta segona falta, perquè sa primera i més principal ha estat de publicar aquest mal escrit article.

“Innocents”

Innocents! No ens referim a los sants i màrtirs infantons sacrificasts al feréstec furor de n’Herodes, lo rei jueu. No; ens referim a uns altres que corren per aquest món. El lector ja em comprèn; a bon entenedor, poques paraules basten. ¿No és ver que n’hi ha molta, de filosofia, a la frase popular, reduïda a una senzilla exclamació: *quants d’innocents va deixar n’Herodes!?*

I a fe que n'hi ha, i molta; i a fe que n'hi ha, d'innocents, i molts. En veiem a cada moment per aquests carrers de Déu, que no temen, no, la fúria d'un altre rei jueu, sinó que són los més confiats, los més tranquils, los més satisfets d'aquesta trista vida, d'aquesta tantes voltes maleïda estància an aquesta vall de llàgrimes. Ah! Qui pogués no néixer! Perquè, a la fi, què?, què és la vida? Un somni; sí, la vida és un somni, com deia en Calderon, i per demés dolorós, com hi afegesc jo.

Veis aquests jovenets que, tan ufans i vestits amb tanta presumida elegància, amb to afectat i molt seriosos es proclamen *senyors de lloc*? Veis aquell de més enllà que diu que no estudia perquè no n'ha mester? Veis aquest enamorat que es creu que s'aimada l'estima? Veis aquell altre que envia versos a s'al·lota? Veis aquest autor que es creu que tothom alaba son llibre? Veis aquell escriptor que també es figura que tothom espera la sortida del diari, setmanari, revista, o lo que sia, tan sols per lletgir son article?

Idò, no necessitava dir-ho, tot lo món ho sap que aquests personatges no són més que uns innocents.

Gent que viu d'esperances, d'il·lusions —com qui diu d'aire, o menys encara— gent que es creu que no hi ha ningú més que ells.

Però, què hi hem de fer! —com deia s'àvia— ells són així! No els mudarem per més que fassem. Qui convenç a un d'aquests joves de que va molt *cursi*? Qui s'atreveix a dir an aquell autor que tothom desconeix la seva producció?

I sols són aquests los innocents? Ca! Això no acabaria mai si volguéssim presentar-ne un exemplar de cada casta. Dins el camp de la política, n'hi ha molts, n'està també ben ple.

Avui fan festa; que la passen amb pau i alegria! Cap mal els hi desitjo; sols voldria que s'esmenessin un poc.

I a vosaltres, mos estimats lectors, que teniu la paciència de lletgir-me, vos desig un felix any nou, i desig al mateix temps que, si Déu dóna prosperitat a nostra aimada Roqueta —com jo esper— mos poguem veure aquí mateix l'any qui ve amb una altra innocentada com aquesta.

“Es desconhort d’en Toni”

An En Toni Bambaloni se li va morir sa dona, deixant-li una colla de fiets que no donaven raó a sos ulls de tant de plorar i gemegar. Just semblava que se’ls volien treure de tant de fregar-se’ls amb ses manetes.

Mes En Toni, tan content i xalest com si res hagués passat. Ses llàgrimes no li volien sortir de cap manera; quan destriaven ses pipelles tornaven arrere i ningú era prou capaç de fer-les redolar per aquella cara tan rostida com a sola de sabata. Ell no se’n poria avenir de sa seva tranquil·litat veent es laments de sa sogra, ets al·lots i ses veinades que cuidaven a omplir sa casa de gemecs.

Com m’arranj jo —deia es babau d’en Toni— perquè aquesta gent cregui que tenc tanta pena com ells? Com ho faig perquè em surtin llàgrimes a canalons?

Se n’anava a sa cuina i taiava ceba fins que li picaven ets uis... emperò llagrimetes has dit? Ni per un remei.

Per por des *què dirà sa gent*, quan va haver acabat amb tots es medis que sa petita imaginació li aportava, se’n pensà una de bona. Va agafar una bona butlleta de *seca* i un parei de punyats de figues seques, i es tancà dins sa cambra, a on tenien la seua dona a punt d’endur-se an es cementiri.

Començà a fer crits que partien es cor.

—Cap com aquesta! —s’exclamava, i engolia una figa com un préssec. —Açò sí que és fort!— i bon glop d’aigordent. Quina angoixa! Açò és massa per un homo tot sol! Oh, amargaor! I es qui ho pagava eren ses figues i es clotell d’en Toni que no parava de fer rues.

Ses veïnades que de fora tot ho escoltaven, se’n feien creus des desconhort d’aquell homo.

—Mira com se l’estimava a na Catalineta, mesquineta! —deinen— ¿que no ho veis quina pena que té? Que no els sentiú els seus ais? Açò és un model de marits! Se’n trobaran poquíssims com ell! Aquest haurien de pendre es nostros per mirai!

I es pòlissa d’En Toni que seguia dient: —Açò no té consol! I es qui no en tenia eren ses barres de tant de roegar. —Quina cosa més mala de passar! I venga mirar voltes i més voltes s’esperiment.

A tal puntar va arribar sa cosa, que alguns homos volgueren obrir per veure lo que tenia aquell sant cos, i si fos precis treure’l de dins es quarto a fi de que no es tornàs boig.

—Obri —li deien. Mes ell responia: —Deixau-me, que m’ho espassi tot sol, i eren per demés ets esforços que aquelles bones persones feien.

De prompte varen sentir un crit esglaiós que deia: Déu meu! Jo no puc més! Tot s’és acabat!

No poguent escoltar més, tiren sa porta abaix, i és excusat dir-vos s’estat en què trobarien an En Toni, s’exemple de bons marits.

“Un poc de prosa”

L’aplanadora calor que del cel davalla amb los ardents raigs de sol mos entabana fins a deixar-nos sense delit d’empendre cap tasca profitosa. Sols cercam fresca pel nostro cos que sua a més no poder, sols desitjam un lloc ombrívol on poguem passar la sesta.

En aquesta hora les Muses resten en profund somni, sens que sien capaços de despertar-les ni les suaus remors de les fonts que estan casi eixutes, ni el vagarós soroll que fa l’oratjol passant per entre el fullam i brancatge dels arbres.

Qui pensa aleshores en fer poesies, en compondre versos més o menos garbosos, sàfics, iàmbics, heroics, etc., si la calor que fins sembla que encén l’atmosfera mos està fregint el cervell. Deixem reposar nostro astre modest; les Muses resten quietes dalt del Parnàs perquè N’Apol·lo que les comanda s’ha entretingut donant-los adormidors menjars, i ara amb sos raigs les té aclaparades dins un estat d’inacció lamentat, mes no lamentable.

No hi ha més remei que cercar una fresquívola boscúria, i ja no trobam prou delit de moure les cordes de la nostra pobra lira, anem a saborejar les obres dels mestres.

Qui li agrada assadollar-se de filosofia amb les sublimes delectacions del solitari de Randa, qui cerca en la poesia amorosa d’En Ausiàs Marc un motiu de consol per son adolorit cor, qui deixa als escriptors de la primera edat de nostra benllobuda llengua per dedicar-se a la contemplació de les altes concepcions de Mossèn Cinto o del bell lirisme de tants de poetes que honoren amb llurs obres la potent renaixença del català.

Jo deix tot això per altres dies; *cada cosa a son temps...* Ja arribarà, sens que el cridem, el fred hivern, el temps de meditació i repòs, amb tot son acompanyament de pluges i fortes tramuntanades.

Jo estoig les mentides d’en Petrarca i a l’ombra d’un arbre, i millor si està a prop d’un talaiot o taula que em recorda el temps en què l’homo vivia amb més comunicació amb la mare naturalesa, em dedic a assaborir la mel de l’Himnet que flueix en les odes d’en Horaci, el mestre dels aimadors dels versos dins l’Art Poètica, l’alegre autor qui mostrava els mals de son setgle dins ses punxants *Sàtires*, l’elegant escriptor qui dedicava a sos amics tan belles *Epístoles*.

Quan llitg sos llibres em sembla veure’l visquent tranquil i sossegat a la caseta que tenia prop del bosc consagrat al valent grec que alçà la primera pedra de la ciutat del Tíbur, i enmig dels rierols que creuaven aquells delitosos camps. Protegit per N’August i per en Mecenes, res més podia desitjar son cor infeel que gaudir d’una dolça pau.

I junt amb l’Horaci de l’Epodon exclam: “Ditxós del qui allunyat dels negocis del món...” se pot ajeure baix d’una antiga ausina, damunt la blana molsa, mentres l’aigo va devallant de les altes ribes, els aucells omplen els boscos de planys, i remoretgen les fonts perennals que ni fins a l’istiu s’assequen. Coses totes que conviden al somni més tranquil de tots els somnis.

ANNEX II: POESIES

“L'amor ideal”

Per què tu no rius com riuen los altres
En mig dels plaers? O la folla alegria
De l'esperit teu ha fruit? Per què tos llavis
No s'obren rients al contemplar t'aimia?

Què et passa? Què tens, que cap baix camines?
Què és lo que absorb ta pensa tan riallera?
Pot ser que enyoris? Això em demanava
Un bon amic que per jo creia n'era.

És que (li responc) és que no, no trobo
Qui vulga amb jo compartir son amor,
Qui comple les ànsies de m'ànima tendra,
Qui, per fi, m'aimí com voldria mon cor.

“Tu per jo, jo per tu”; a això es reduïa
L'amor que foll jo de petit somniava
L'amor ideal que en la meva infantesa
Mon tendre cor etern se'l figurava.

Jo trobar creia qui m'estimaria
Com Na Julieta a son Romeu estimava,
Com trista Eloïsa a son pobre Abelard,
Com dolça Virgínia a son Pau adorava.

Mes no; que tals dones, sols en los versos

Són dels poetes; i si existiguessin
No en trobarien, per més que cercassin,
Ni un parei que imitar-les, sols, volguessin.

Què és de les joves que d’amor tan plenes
Als trobaires sos càntics inspiraven?
Què és de les jovenetes que gracioses
Semblant àngels del Cel els alegraven?

D’aquelles dones que de virtuts plenes...?
Mes... ¡què dic virtuts!, si ja no s’estilen...
És cosa antiga ja...; sols n’hi ha en los llibres
Però no en los que els llitgen o els escriuen.

Ja no estimen les dones; que si aimanta
Qualcuna bella es mostra, hipocresia
És amb què es mou; l’atrau el vil interès
Que os vulgui no cregueu d’amorosia.

Podrà ésser que en ma vida ja no trobi
Lo ser que ma imaginació es forjava,
La joveneta que jo en somnis veia,
Lo pur amor que mon trist cor cercava.

Mes aniré cercant-la; seré el pobre
Que cerca mendicant qui amb ell s’avinga,
Mai fugirà de mon pit l’esperança
I finirà quan per mi la mort vinga.

“La coneixeu?”

Jo en conec una nineta
Que a mon cor
Amb la seva miradeta
Omplí d’amor
Sempre n’és a mon devant
Amb aquell riurer aimant;
I voltros no la veieu?
Digau-me: la coneixeu?

Sos cabells semblant a ones
Ne són d’or;
I ses dents petites són
De blancor
Enlluernantes
I semblantes
A la neu.
La coneixeu?

A sos llavis han enveja
Los clavells
I sos ulls color de cel
Són tan bells,
Que suspira
Qui los mira
Quan los veu.
La coneixeu?

Son coll sembla fet a torn
De gentil,
I sa pell n’és tan fina

Que hasta un fil

Deixaria

Amb aimia

Un solqueu.

La coneixeu?

És son cos com de palmera

Que cimbreja

Envoltat per un vestit

Que li oneja;

Argentina

I molt fina

N’és sa veu.

La coneixeu?

Mes això tot sense dir-vos

Tot lo que hi

Té de bo dins la seva ànima;

I per fi

Petitó

I bufó

N’és son peu.

La coneixeu?

Mes perquè jo he de cansar-me

Si ja es veu

Que per més que vos la mostri

No veureu

A ma aimia,

Perquè d’ella

Surt tan bella

I tan forta

Claredat,

Que enlluerna

A qui la mira

I delira;

Desditxat!

Vaig a dir-vos amics meus

Per final

Que son nom n’és d’una flor

Virginal,

Que emmetzina

A la mina

Que el suc beu

La coneixeu?

ANNEX III: VERSIONS D’HORACI

A Venus

Horaci, Ll. I, od. XXX

Deixa’t aimada Xipre, que Glícera
casa et prepara; vine, ¡oh tu amorosa!
tu que ets la reina de Pafos i Cnido
diva preciosa.

Ella t'invoca i amb sacrifici espera
que magestuosa al anar a sos llars
lo lleuger fum cremant encens t'eleva
en tos altars.

Nimfes, Mercuri, Amor i nues Gràcies
vetlin tos passos, ta petita planta,
i amb Joventut bella, sens tu menyspreada
mostra't aimanta.

A Mecenes³²

Dedicada a Mira-Prim

Horaci, Ll. I, od. I

Digne fill dels reis nostros, clar Mecenes,
Son dolç ornament; segur refugi,
N'hi ha que de pols voltats amb lo seu carro
Vencen en los Olímpics jocs; i es creuen
Quan nobles palmes llur testa coronen
A los grans Déus semblar, senyors del món,
Qui veu amb gran glòria com s'inconstant poble
Sos sufragis li ofereix per tres vegades.
Aquell ompl sos graners amb goja immensa
De tot quant a les eres surt de Líbia,
Sol·lícit cuida los camps que sos pares
Li deixaren aimants; i no canviava

---

³² Al FJE se'n conserva una còpia amb correccions, normativitzant-ne la morfologia i afegint alguns canvis en l'ordre sintàctic.

Sa sort, per més que dant-li del ric Àtalus
Tot lo tresor, en xípria nau volguessin
Al furor de l’indòmit mar llançar-lo.
Lluitant, mercader trist, amb los vents d’Àfrica
Dins de Mirtos el mar, dels camps la folgança
Enyora; mes lo barco a anaujar torna,
Quant feresta l’estreny pobresa indòmita.
Qui, bevent molt de vell vi, els dies passa
Devall fullós brancatge de vert arbre
O d’una sacra font vorera l’aigua
Clarins, campaments, trompes sorolloses
I guerres que detesten tant les mares
Uns altres volen. A l’esposa aimanta
El caçador deixa, per seguir el rastre
D’un innocent cerf, o de mala fera
Que romp ses xerxes. Mes que el meu front
D’heura verdosa coronat el veja,
I que lluny de la gent, enmig dels boscos
Entre nimfes i sàtirs sempre visca,
Mentres Euterpe la seua flauta em doni
I de Lesbos, Polímnia, dolça lira.
I si entre els lírics tu m’aclames Poeta
Arribarà hasta els cels ma testa excelsa.

A Agripa³³

A mon amic Rafel Mora

Horaci, Ll. I, od. VI³⁴

---

³³ Aquesta oda està a l’original llatí en dícols tetraastrophus. El vers que nosaltres hem emprat és el que an es nostro parer correspon an el del llatí. [Nota de JE]

Vari dirà en vers Meoni les victòries
I la força que mostraren en les guerres
I el valor que desplegaren tes braus tropes
Dins naus o per les terres.

Jo no diré això —Agripa— ni la ràbia
Del Peleida que més tard fou funesta
Ni els trists viatges d'Ulisses, ni de Pèlops
La maisó tan feresta.

No intentam tan gran cosa; mos ho veda
La musa regne de la tendra lira;
Mancaria el meu ingeni les altes glòries
Que tothom vos admira.

A Mart amb armadura diamantina,
A Merió brut de negra polseguera,
O al fill de Tideus, que amb el favor de Pal·las
A los Déus igual era.

Qui els pot descriure? Jo les folles baralles
D'atletes contra els joves sos contraris,
Encès, vull a l'amor i a les rialles
Cantar en versos varis.

---

³⁴ La quinta oda del primer llibre fou ja publicada en llengua llemosina per D. Ramon de Siscar; dita composició fou publicada en el “Calendari català de l'any 1882”; comença així:

¿Quin tendre jovenet en munts de roses
Y perfumat ab olorosas ayguas,
Pirra, ‘t festeja en delitosa gruta?
¿Per qué sencills/a? enllasus
Ta rossa cabellera? [Nota de JE]

A Lídia

Horaci, Ll. I, od. VIII

Per tots los Déus et prec que em diguis, Lídia,
Per què vols perdre amb ton amor a Síbaris?
Per què ell no vol estar en lo camp Mart,
Podent patir la pols
I los ardors de Febus?

Per què com militar son cavall deixa
I no va amb sos companys? Per què no atura
Amb lo freno punxant el cavall gà·lic?
Per què tem atracar-se
A les ribes del Tíber?

Per què fuig més de l’oli de les lluites
Que del verí de serp? Per què a sos braços
Ja no du cops blaus? Per què deixa el cercle
I el dard que a tant enfora
Llançar acostumava?

Per què lo guardes com el fill de Tetis,
Deva del mar, que s’amaga entre dones
Per què no li destapes lo vestit d’homo
I pogués escapar-se
De la matança lícia?

A Mercuri

Horaci, Ll. I, od. X³⁵

Savi Mercuri, descendent d’Atlantis,
Tu que an els homos vas mostrar les lluites
I amb politesa ses costums formares
I els endolcires.

Tu que ets nunci dels grans Déus i Jove,
Que riguent robes tot lo que t’agrada,
Tu que ets pare de la torta lira,
Deixa que et canti.

Quan encar jove eres ja los bous robares
An el Déu Apolus, qui t’amenaçava
I es posà a riure quan sens es va veure
Bosses de fletxes.

Quan sortí Príam carregat de plata
Dels murs de Troia per los grecs envolta,
Del foc tessàlic i dels fiers Atrides
Tu el lliberares.

Tu els esperits dus dins llocs d’alegresa,
Amb ton bastó d’or detens les ombres,

---

³⁵ El malaurat poeta J. M. Bartrina féu una preciosa imitació catalana de l’oda IX, que és molt més millor que ses que va fer en castellà; Bartrina era més poeta, més elegant i més simpàtic escrivent en català que en castellà. Comença així sa imitació d’Horaci:

¿Veus del Soracte blancas las cimas?
¿Lo bosc ajaures al pes contemples? [Nota de JE]

I a tots los Númens tan petits com grossos

Ets agradable.

A Virgili

Horaci, Ll. I, od. III³⁶

Dedicada a Nardi

Que la potentia Cipris

Com els germans d’Helena, lluents astres,³⁷

I de los vents el Pare,

Fermats los altres, amollat el Jàpiga,³⁸

Te guiïn amb destresa,

Oh nau, que an en Virgili

Mos déus; a les rientes plages Àtiques

Te preg que sa lo tornis

I guardis la meitat de la meua ànima.³⁹

Valor i fortalesa

De cor tingué qui dintre fràgil barca

Sortí pel cruel pèlag

Primer, sens témer el vent furiós de l’Àfrica

Que amb l’Aguiló es baralla,

Les tristes Híades,⁴⁰ ni el furor del Notus,

Senyor de l’Adriàtic,

---

³⁶ Horaci escrigué aquesta oda en *dícols distrophos*; noltros hem procurat imitar el metre original llatí.
[Nota de JE]

³⁷ Càstor i Pòl·lux, estrelles a qui antigament s’encomanaven els navegants. [Nota de JE]

³⁸ Vent de Japigia (avui Pulla), molt favorable per los que van d’Itàlia a Grècia. [Nota de JE]

³⁹ Els romans creien que podia haver-hi una sola ànima en dos cossos. Al revés d’avui, que n’hi ha que diuen per expressar l’amistat íntima de dues persones: *Són dues ànimes dins un cos*. [Nota de JE]

⁴⁰ Són cinc estrelles que segons los antics duïen tempestes i pluges; eren germanes de Hias, però mort aquest per una serpentina elles ploraren tant que, competides per Júpiter, aquest les va transformar en estels.
[Nota de JE]

Així mogui les aigües com les calmi.
Poc a la mort temia
Qui, secs los ulls, vegé nedar los monstres;
Qui al mar inflat va veure
I a los infams esculls d’Acroceràunia.⁴¹
En va els Déus separaren
Prudents, a la mar blava de les terres,
Si tanmateix nau impia
Passar devia les marcades fites.
Audaç la raça humana
No tem llançar-se sempre vers lo il·lícit.
La gent audaç de Iàpetus,⁴²
Donà amb mal frau lo foc a tots els pobles;
I al ser la flama ardenta
Sostreta al cel, caigué damunt los reines [regnes?]
Nova cohort de febres.
La mort que al desitjar-la és més tardana
Sobrevingué amb prestesa.
Al buit se llançà Dèdalus, amb ales
Als homos no donades,
En los inferns baixà la força d’Hèrcules.
Res als mortals és ardu.
Al mateix cel temptam amb insolència;
I per los nostros vicis
Jove furiós sos llamps ardents no deixa.

A Munacius Plancus

---

⁴¹ Tres roques de la costa d’Epirus, on hi ferien molts de llamps i que eren de mal pressagi per la gran quantitat de barcos que allí hi naufragaven. [Nota de JE]

⁴² Pare de Prometeu; son fill robà el fons del cel i el donà an els homes. [Nota de JE]

Al savi folklorista menorquí

Francesc d'Albranca

Horaci, Ll. I, od. VII

Uns lauden clara Rodes—a Mitilena o Efessus,
Uns altres a Corintus—entre dos mars posada,
A insignes Teba i Delfos—per Baco i per Apol·lo
O a Tempe de Tessàlia—la vall tan celebrada.

N'hi ha qui sols s'ocupen—de coronar sa testa
Amb rams que sempre troben—de fulles d'olivera
I sens repòs alaben—a la ciutat de Pal·las
I a la que el nom va rebre—de nimfa falaguera.

Molts sols celebren d'Argos—per honorar a Juno
De sos cavalls la força; —i a mi no em satisfan
Pacient Lacedemònia—ni els camps de fèrtil Sàrissa,
Com d'Albúnea el murmuris—que ses aigües fan.

Com la remor de l'Ànio—que en l'avenc se llença
Com lo bosc de Tiburnus—amb sos recints umbrosos
Com los vergers que esmalten—ringleres de verts arbres
Mullats per gorgs que brollen—i corren sorollosos.

Així com lo vent grena—del cel plujosos núvols
Així discret i savi—esborra de sa pensa
Oh Plancus! La tristesa—i afanys d'aquesta vida
Bevent dels raïms el nèctar—sens mica de temença.

Ja amb valentia estiguis—en tendes de campanya
Baix la fulgent senyera—i àligues guerreres;
O a ta maisó tranquil·la—gaudint d’una pau dolça,
Devall dels boccs que s’alcen—del Tibre a les voreres.

De Salamina Tencrus—fugint i de son pare,
I estant sos companys tristos—i sens gens de delit,
Sa corona de fulles—de poll amb prova d’ànim
I haguent begut el Llens—digué amb aquest sentit:

“Anem per tot Fortuna—no sies com lo meu pare
Corals amics! En Tencrus—està en el vostre cap,
Desditxes no heu de témer—que jo som vostre guia
I los grans Déus mos aiden—perquè tirem avant”.

“Que en el món trobaríem—un altre Salamina
Apol·lo que mai s’erra—companys! mos va predir,
Homos que tan forts foreu—demà emprendrem la fuita
Ara aufeguem les penes—dins copes de bon vi.”

A Leucònoe⁴³

A mon car amic en Damià Vidal

Horaci, Ll. I, od. XI

---

⁴³ Oda transcrita per Josefina SALORD RIPOLL, dins “Les versions horacianes de Joan Estelrich (Turri-
Cano)”, art. cit., p. 13.

No vulguis sebre, Leucònoe,
(car no és permès) els destins
que mos guarden a nosaltres
els savis Númens divins.

Ni tampoc com babiloni
els nombres vagis girant,
ans bé, amb gran paciència,
vés tos treballs fort passant.

Ja molts d’hiverns et don Júpiter
ja aquest en què el mar Tirrè
els penyals furiós rossega
l’últim per tu hagués d’esser.

Puis és breu la nostra vida,
no sies tonta, cola el vi,
sien breus tes esperances
com ho són també per mi.

Mentres rallam, envejosa
la trista edat se’ns en va,
gaudeix d’est dia, que en l’altre
molt poc hi has de pensar.

A Lucius Sextius

Al mestre n’Andreu Ferrer

Horaci, Ll. I, od. IV

Amb l’agradosa vinguda
de Favoni i Primavera
l’agre hivern ja se retira
amb pesat farcell de penes.

Ja les màquines eixutes
rossegant van per l’arena.
Els ramats deixen l’estable
cercant la pastura fresca.

El pagès surt amb garbança
de la llar tot l’any encesa.
Per la vall i les muntanyes
la gelada no blanquetja.

A l’hora que surt la lluna
guia, Venus Citèa,
per ballar, coros de nimfes.

Ja les gràcies decentes
amb sos peus menuts repiquen
totes plegades en terra
mentres Vulcanus treballa
junt amb los Cíclops dins l’Etna.

Ara és l’hora més hermosa
per cenyir ta esplendent testa
amb garlandes ben gurnides
de flors que just són poncelles,

o si són més agradosos
amb ramells de murtra tendra.

D'immolar ara n'és l'hora
dins ombrívola floresta
amb el vell i rústic Faunus,
aixís desitgi una ovella
com si un cabrit demana.

*Per igual la mort groguenca
toca en les cases dels pobres
que en els palaus de grandesa;
Com la vida n'és tan curta
poca esperança nos resta.*

Ditxós Sextius! Ja t'arriba, s'acosta
a grans passos la vellesa;
l'inferral presó famosa
que és de Plutó sutil reine [regne?]
veuràs prest. La presidència
amb els daus no podràs pendre
ni el vi, dels convits nostres,
i enyoraràs nostres testes
i els favors de ton Licida
que encén a tantes donzelles.